

8. Михайлов В. Н. Лингвистический анализ ономастической лексики в художественной речи. Учебное пособие / Михайлов В. Н. – Симферополь : СГУ, 1981. – 27 с.
9. Сухомлин І. Д. Прізвища та їх функції в поезіях Т. Шевченка / Сухомлин І. Д. // Питання стилістики української мови. – Чернівці, 1963. – С. 68–70.
10. Сухомлин І. Д. Питання антропоніміки в українській мові : Навчальний посібник / Сухомлин І. Д. – Дніпропетровськ, 1975. – 109 с.
11. Чабаненко В. А. Основи мовної експресії / Чабаненко В. А. – К. : Вища школа, 1984. – 167 с.
12. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття : Вступ та імена / Чучка П. П. – Ужгород, 1970. – 103 с.

Перелік умовних скорочень

Вінгр ЗОТД – Вінграновський М. З обійнятих тобою днів / М. Вінграновський. – К. : Веселка, 1993.
Вінгр ЦЖЯЛ – Вінграновський М. Цю жінку я люблю / М. Вінграновський. – К. : Дніпро, 1990.
Др ЛДК – Драч І. Лист до калини / І. Драч. – К. : Веселка, 1990.
Кол С – Коломієць В. Світень / В. Коломієць. – К. : Молодь, 1982.
Корот М – Коротич В. Можливості / В. Коротич. – К. : Дніпро, 1970.
Кост – Костенко Л. Вибране / Л. Костенко. – К. : Дніпро, 1989.
Мал – Малишко А. Зорі світ провіщають / А. Малишко. – К. : Дніпро, 1969.
Ол П – Олійник Б. Поезії / Б. Олійник. – К. : Дніпро, 1986.
Павл ВТ 2 – Павличко Д. Вибрані твори у 2-х томах. Т. 1 / Д. Павличко. – К. : Дніпро, 1979.
Павл ВТ 3 – Павличко Д. Вибрані твори у 3-х томах. Т. 2 / Д. Павличко. – К. : Дніпро, 1989.
Симон – Симоненко В. Лебеді материнства / В. Симоненко. – К. : Молодь, 1981.
Стус ІКМП – Стус В. І край мене почує / В. Стус. – Донецьк : Донбас, 1992.

В. І. Лухтура,

Бердянський державний педагогічний університет,
науковий керівник – к.філол.н., доц. Н. В. Павлик.

НАРОДНО-РОЗМОВНА ФРАЗЕОЛОГІЯ В МОВНІЙ ТКАНИНІ РОМАНІВ ЮРІЯ ПОКАЛЬЧУКА "ОЗЕРНИЙ ВІТЕР" ТА "ШАБЛЯ І СТІЛА"

Анотація. Стаття присвячена дослідженню семантики та формального вираження мовної одиниці як структурного компонента художнього тексту. Увага зосереджена на семантико-стилістичному потенціалі фразеологічних одиниць в ідіостилі Юрія Покальчука.

Ключові слова: ідіостиль, фразеологічні одиниці, стилістичні функції фразеологізмів.

Юрій Володимирович Покальчук відомий сучасникам як український письменник, перекладач, науковець. "У всіх творах Юрка Покальчука бувають пристрасті кохання, густа еротика, але над усім наскрізно проходить одне – віра у високі моральні принципи як найвищу цінність, у людську шляхетність, у незламну любов і справжню дружбу, у силу і непереможність високого духу – те, що, на думку автора, в усі часи і віки творило з людини Людину" [1, 2]. Своєю творчістю він виводить українську літературу на світовий рівень, тому вивчення мовностилістичних особливостей його прози є необхідним для розуміння місця письменника в сучасному мовно-літературному процесі.

Основним об'єктом вивчення ідіостилу письменника вважається мова його художніх творів, сукупність мовно-виразових засобів, які вирізняють автора як індивідуальну особистість з-поміж інших письменників. Тому **актуальність** наукової роботи зумовлена потребою дослідити мову художньої літератури шляхом дослідження ідіостилів визначних українських письменників. **Мета статті** – вивчення семантико-стилістичного потенціалу фразеологічних одиниць у прозі Юрія Покальчука. Для дослідження обрано твори письменника "Озерний вітер" та "Шабля і стріла". У процесі аналізу застосовувались метод лінгвістичного опису мовних фактів та семантико-стилістичний метод.

Дослідження ідіостилю автора через мову його творів пов'язується з працями таких визначних науковців, як В. Виноградов, Л. Брославська, В. Чабаненко, Л. Ставицька, Ю. Жайворонок, П. Гриценко та інші.

Індивідуальна манера письменника виявляється в художньому мовленні та образно-виражальних ресурсах, які використовуються ним на всіх мовних рівнях. Передусім це лексичні мовні засоби й механізми створення експресивності художнього тексту. Саме такі чинники впливають на індивідуальну манеру письма Юрія Покальчука, формують його власний стиль викладу думок.

Серед лексичних образно-виражальних засобів, широко представлених в обстеженому текстовому матеріалі, увагу зацентруємо на фразеологічних зворотах. Фразеологізм – це одиниця мови, що складається з двох і більше роздільно оформлених компонентів і характеризується відтворюваністю, цілісністю значення, стійкістю лексичного складу та граматичної будови. Фразеологізми є репрезентантами культури етносу, експресивними й образними одиницями [3, 190].

Отже, значна кількість фразеологічних одиниць наділені експресивно-емоційною та оцінною семантикою. Вони набагато виразніше, ніж окремі слова, розподіляються в певних структурно-функціональних стилях, виявляючи свою належність до кожного з них, а також до сфери усного чи писемного мовлення, мають більш яскраве експресивне чи емоційне забарвлення [2, 150]. Тому під час вивчення стилістичного плану функціонування фразеологізмів дослідники звертають увагу передусім на вживанні їх у художньому тексті, закріпленні в певному стилі мовлення. Відповідно до цього виділяють такі групи стійких сполук: міжстильова, розмовно-побутова, народнопоетична і книжна фразеологія.

Фразеологічні звороти є неодмінним елементом художнього твору, оскільки це влучний засіб для характеристики ситуацій та персонажів – **зображувально-змалювальна функція** і для виявлення різних почуттів – **зображувально-емоційна функція**.

Фразеологічні одиниці, особливо стилістично марковані, здатні відтворити широкий діапазон емоцій, оцінок, ставлень, які імпонують авторському задуму, а специфічне введення їх у текст підвищує експресивність мовлення. В обстежених творах письменника, зокрема романах "Озерний вітер" та "Шабля і стріла", у виявлених нами фразеологізмах переважає:

по-перше, позитивне ставлення до персонажів чи явищ дійсності, наприклад: *Зразу видно, що **ще зелений*** [1, 193];

по-друге, виділимо також функцію відтворення внутрішнього стану персонажа, наприклад: *Піде, бува, у пушу, а в мене раптом серце затьохкає в грудях, **аж подих перехоплює*** [1, 9]; *І від цього іншого "може" **йшов мороз по шкірі***, бо то означало прокляття, біду, смерть, втрату всього, що мав, у що вірив, чим жив [1, 192];

по-третє, виявлено й емоційно-експресивну функцію, наприклад: *Пан з півгодини посидів, пожартував, раптом весело засміявся, і Данило почервонів, готовий **крізь землю провалитися** від сорому, ший зараз на пана, на себе, на все, що діялося* [1, 139].

Аналізуючи твори Юрія Покальчука, ми з'ясували, що у його творчості переважають розмовно-побутові фразеологізми. І не дивно, адже основними сферами вжитку цієї групи є побутове усне мовлення та художній стиль. Мета вживання автором фразеологізмів полягає у відтворенні розмовної мови персонажів, передачі почуттів та переживань тощо.

За тематикою вибрані фразеологічні одиниці можна розподілити на такі основні групи:

– сполуки, які підкреслюють стан стресу, наприклад: *Чари поймали тіло оросута від того сміху, **мороз йшов по шкірі** Данилові, і, вже не тямлячи себе, він втратив залишки самовладання, які в нього ще лишались, коли вперіщила його нагайка Юнус-хана, бо він осмілювався зиркнути так на хана, як колись на...* [1, 91];

– любов, наприклад: *Скільки болю може витримати за своє життя людина, скільки разів можна любити когось і втрачати щойно надбане, щойно те, що **припало до серця**, що стало часткою тебе* [1, 97];

– витівка, наприклад: *Данило йому подобався, і він би охоче затримав невільника у себе на службі, але якось, зиркнувши йому в очі, відмовився від цієї думки, збагнув, що колись обов'язково спробує тікати цей оросут, колись та **викине** якесь **колінце**, то нехай комусь іншому* [1, 97];

– раптовість, наприклад: *А оскільки ти **впав мені на голову**, то що було робити* [1, 117];

– істина, наприклад: *Хоч він мене врятував від цієї гюрзи, **ніде правди діти*** [1, 117];

– безсилля, наприклад: *Незрозуміла тривога повзла у серце юнака, – закрадалась далі і далі, вже його гнідий тулпар не чувся у руках, вже **не почував** Айдар **під собою нічого**, тільки чув стукіт копит, тільки стогін землі* [1, 119];

– образа, наприклад: *Але він терпів, розуміючи, що не час зараз сваритися з оросутом через дрібниці, і тому **ковтнув образливі** для себе **слова**, уважно стежачи за вершинами, що наближалися, і вслухаючись у слова Данила* [1, 120];

– смерть, наприклад: *Усе решта, пережите ним разом із молодим кипчацьким воїном за цих три дні, здавалося іграшками, хоч насправді **накласти життям** могли не раз і небезпека чигала на них повсякчас, ще й зараз десь літала над ним* [1, 128];

– замислення, наприклад: *Данило спробував було підвести голову, хотів ще щось сказати Айдарові, та приплив болю кинув його у темін знову, і він **втонув у безпам'яті*** [1, 132]; *Остання думка була заспокійлива, і Данило разом із нею знову **поринув у забуття*** [1, 142];

– застереження, наприклад: ***Бережися** панської ласки **як вогню*** [1, 134];

– бажання зникнути, наприклад: *Пан з півгодини посидів, пожартував, раптом весело засміявся, і Данило почервонів, готовий **крізь землю провалитися** від сорому, ший зараз на пана, на себе, на все, що діялося* [1, 139];

– невиконане завдання, наприклад: *І зустріч їхня остання була ніби блискавка, ніби смерч із живих тіл, ніби нікому на світі **не розплести** було той **клубок**, в який сплелися вони у жазі пристрасті* [1, 149];

– час, наприклад: *Як-не-як, а те хліборобське життя своє, яке було **в** його початках, **дідах і прадідях**, в його крові, не знищило в ньому ніщо і не могло знищити, бо то була його основа* [1, 151];

– зникнення, наприклад: *Коли воїни Касим-султана над'їхали знову до аулу, їхній ватаг вилаяв мешканців, погрозив їм, що коли прихистять хоч одного з ворогів султана, аул буде **зметений з лиця землі**, знищений дотла* [1, 157];

– правота, наприклад: *Мабуть, панна **має рацію**, що так вчинила* [1, 163];

– страх, наприклад: *Піде, бува, у пушу, а в мене раптом серце затьохкає в грудях, **аж подих перехоплює*** [1, 9]; *І від цього іншого "може" **йшов мороз по шкірі**, бо то означало прокляття, біду, смерть, втрату всього, що мав, у що вірив, чим жив* [1, 192];

– юність, наприклад: *І я побачу, що тоді співатимеш! Зразу видно, що **ще зелений*** [1, 193];

– безвихідне становище, наприклад: *Він **потрапив** зараз **у глухий кут**, у цілковиту безвихідь, став перед глухою стіною заперечення цього власного роду і племені, усього степу, в якому він виріс* [1, 197];

– здатність бачити, наприклад: *Під'їхав до центральної юрти в аулі, де вже зібралися люди, **виділив на око** серед них старійшину, зліз з коня, привітався* [1, 204] та ін.

У таких стійких сполуках відчутна стилістична маркованість. У досліджуваній прозі вони передають, настрої, почуття, процеси, характеризують поведінку людини відповідно до тієї чи іншої ситуації тощо.

Отже, розмовна фразеологія у проаналізованих творах надзвичайно багата і різноманітна за своїм складом, яскраво експресивна та емоційно насичена, володіє великими стилістичними можливостями, служить засобом художнього переконання читача, висловлення набутої віками народної мудрості, величезного життєвого досвіду тощо. Фразеологізми у творчості Юрія Покальчука надають його романам експресії, виражають почуття героїв, їхні настрої. За вживаним фразеологізмом можемо зрозуміти, яке значення містить, яку оцінку надає вчинкові героя чи його постаті автор загалом.

Література

1. Покальчук Ю. В. Шабля і стріла / Юрко Покальчук. – Харків: Фоліо, 2003. – 543 с.
2. Сучасна українська літературна мова: Стилістика / за ред. І. К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1973. – 588 с.
3. Сучасна українська мова: Лексикологія. Фонетика: [підручник] / А. К. Мойсієнко, О. В. Бас-Кононенко, В. В. Берковець та ін. – К.: Знання, 2013. – 340 с.